

מפגש מס' 107

דף למנחה

תהלים ק"ט - קי"ג

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

מזמור ק"ט - בקשה לישועה ולפגיעה קשה באויבים

מזמור ק"י - הבטחה וברכה למלך

מזמור קי"א - תיאור גדולת ה'

מזמור קי"ב - תיאור הצדיק ירא ה'

מזמור קי"ג - המזמור הראשון ממזמורי ההלל. גדולת ה' ונשגבותו והשגחתו על בני האדם

מזמורים קי"א-קי"ח הם מזמורי "הללויה", שרובם נכנסו לסידור התפילה כמזמורי ההלל:

ספר חמישי - מזמורי הללויה						
מזמורי הלל					דרך הצדיק	גדולים מעשי ה'
קי"ח	קי"ז	קטז	קטו	קיד	קיג	קי"א

בשיעור זה נעסוק במזמורים קי"א-קי"ב, שני המזמורים הראשונים ממזמורי "הללויה", והיחידים מביניהם שאינם שייכים למזמורי ההלל.

לימוד מעמיק

גדולת ה' ויראת ה'

לימוד מקדים בקבוצות:

מהו הנושא של מזמור קי"א?
מהו הנושא של מזמור קי"ב?
ציינו ביטוי או פסוק מכל מזמור המבטא לדעתכם את האמירה המרכזית של המזמור.
חוו דעתכם על מידת הקשר בין שני המזמורים (שימו לב לסגנון, מילים, ביטויים ותוכן)

לפנינו שני מזמורים, הדומים זה לזה בסגנון כתיבתם:

- פותחים ב"הללויה"
- מונים 10 פסוקים

- בנויים באקרוסטיכון של אותיות הא-ב,
- כתובים במשפטים קצרים - קיצביים
- ביטויים החוזרים בשני המזמורים: צדקתו עומדת לעד; חנון ורחום; השורש ירא.

אולם, עיון במזמורים מגלה שני נושאים שונים:
מזמור קי"א משבח את ה' על גדולתו: אוֹדָה ה' בְּכָל לַבָּב... גְּדֹלִים מַעֲשֵׂי ה' (קי"א, א-ב)
מזמור קי"ב משבח את האדם ירא ה': אֲשֶׁרֵי אִישׁ יִרְאֵת ה' (קי"ב, א)
נעיין בכל מזמור בנפרד, ולאחר מכן ננסה להבין את הקשר בין המזמורים.

חלק א - מזמור קי"א: גדולת ה'

המזמור מתחלק לשני חלקים עיקריים:
החלק הראשון (ב-ה):

- (ב) גְּדֹלִים מַעֲשֵׂי ה' דְּרוֹשִׁים לְכָל חַפְצֵיהֶם:
- (ג) הוֹד וְהַדָּר פָּעְלוּ וְצִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לְעַד:
- (ד) יִכָּר עֲשֵׂה לְנַפְלְאוֹתָיו חֲנוּן וְרַחוּם ה':
- (ה) טָרַף נֶתַן לִירְאָיו יִזְכֹּר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ:

החלק הראשון של המזמור הוא **אוניברסלי** - גדולת ה' מתבטאת במעשיו בעולם כולו:
א. גדולת ה' בבריאה: אמנם לא נזכרת כאן הבריאה באופן מפורש, אך פס' ב-ג משתמשים בביטויים אשר במזמורים אחרים מתארים את גדולת ה' בבריאה: גְּדֹלִים מַעֲשֵׂי ה'... הוֹד וְהַדָּר פָּעְלוּ (השוו לפתיחת מזמור ק"ד, העוסק במפורש בגדולת ה' בבריאה: בְּרַכֵּי נַפְשֵׁי אֶת ה' ה' אֱלֹהֵי גְדֹלַת מְאֹד הוֹד וְהַדָּר לְבִשְׁתָּ) **ב. גדולת ה' בהשגחתו על בני האדם:**
שפע הטוב של ה' מצוי בעולם וניתן לכל אדם החפץ בו: גְּדֹלִים מַעֲשֵׂי ה' דְּרוֹשִׁים לְכָל חַפְצֵיהֶם...
התנהלותו של ה' כלפי בני האדם היא בצדק וברחמים: צִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לְעַד... חֲנוּן וְרַחוּם ה':
בנוסף להשפעת הטובה הכללית על העולם, ישנה **התחייבות (ברית) של ה' לפרנס את יראיו:** טָרַף נֶתַן לִירְאָיו יִזְכֹּר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ (ה). נשים לב, שיראי ה' המוזכרים כאן אינם דווקא מעם ישראל, אלא כל אדם המכיר במלכות ה'. אמנם, חשוב להבחין שיש כאן צמצום ומיקוד של השגחת ה' על אנשים ספציפיים - יראי ה'.

החלק השני (ו-ט):

- (ו) בָּח מַעֲשֵׂיו הַגִּיד לְעַמּוֹ לְתֵת לָהֶם נִחְלָת גּוֹיִם:
- (ז) מַעֲשֵׂי יָדָיו אֱמַת וּמִשְׁפָּט נְאֻמִּים כָּל פְּקוּדָיו:
- (ח) סְמוּכִים לְעַד לְעוֹלָם עֲשׂוּם בְּאֱמַת וַיִּשָּׂר:
- (ט) פְּדוֹת שְׁלַח לְעַמּוֹ צִוָּה לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ קְדוֹשׁ וְגוֹרָא שְׁמוֹ:

בחלקו השני של המזמור ממשיכה מגמת ההתמקדות: גדולת ה' מתבטאת **בהשגחתו המיוחדת על ישראל:**
א. ה' מנהיג את עם ישראל באופן ישיר: מביא אותם אל הארץ: בָּח מַעֲשֵׂיו הַגִּיד לְעַמּוֹ לְתֵת לָהֶם נִחְלָת גּוֹיִם (ו); גואל את ישראל ומושיעם מיד אויביהם: פְּדוֹת שְׁלַח לְעַמּוֹ (ט)
ב. נתינת התורה לישראל: תורת ה', שנתנה לעם ישראל כברית, היא אמתית, ישרה, יציבה ונצחית: נְאֻמִּים כָּל פְּקוּדָיו, סְמוּכִים לְעַד לְעוֹלָם עֲשׂוּם בְּאֱמַת וַיִּשָּׂר... צִוָּה לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ

שאלה למחשבה:

מה הקשר בין שני חלקי המזמור, ומה משמעות הרצף ביניהם?

קטע מתוך מאמרו של הרב אלחנן סמט:

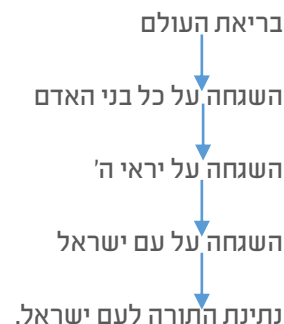

'הבריאה' ו'התורה' הן שני תחומים מובהקים שבהם ניתן לאדם להיפגש עם מעשיו של ה' בעולמו יום יום, ולהסיק מהם על גדולתו של עושיהם. וכבר הוקדש לשני התחומים הללו מזמור שלם בספר תהילים - מזמור י"ט: הוא פותח בפסוק "השמים מספרים כבוד א-ל, ומעשה ידיו מגיד הרקיע", ואילו מחציתו השנייה פותחת בפסוק "תורת ה' תמימה משיבת נפש, עדות ה' נאמנה מחכימת פתי"... נמצא שהמחצית השנייה של המזמור, בהתרכזו בשבח ה' על פעולותיו בקרב ישראל, מרוממת את המחצית הראשונה. היא עוסקת בתחומים דומים לאלו שבהם עסקה המחצית הראשונה אך מרוממת אותם: הבריאה הפיזית, המתוארת בראשונה, מתרוממת אל התיאור של התורה - המקבילה הרוחנית של הבריאה, והמעניקה משמעות לקיומה; תיאור ההשגחה הא-לוהית על כלל בני האדם מתמקד במחצית השנייה בתיאור ההשגחה על עם ישראל הבאה לידי ביטוי מובהק בקורותיו של עם זה.

(הרב אלחנן סמט, סמוכים לעד לעולם, מאמר למזמורים קיא-קיב)

לפי דברי הרב סמט, ניתן לראות התפתחות בין שני חלקי המזמור: גדולת ה' מתבטאת בשני סוגים של "בריאה" - בריאת העולם הפיזי, ובריאת התורה - העולם הרוחני. שניהם בעלי ערך רב ומעידים על גדולת ה', אולם התורה היא הקומה העליונה יותר, ומעידה על גדולת ה' באופן משמעותי ועמוק יותר. באופן דומה, השגחת ה' על העולם כולו היא בעלת חשיבות רבה, אך ההשגחה המיוחדת על עם ישראל, המתבטאת במהלכים היסטוריים מכוונים (ולפעמים נסיים), היא משמעותית יותר.

אם כן, ניתן לראות תהליך המתפתח מתחילת המזמור אל סופו: גדולת ה' מתבטאת בכל פרט בעולם, אולם בתחילת המזמור היא מאד כללית ומרוחקת, ועם התקדמות המזמור היא הולכת ומתמקדת ומתקרבת עד שהיא מגיעה אל הפנימי והמהותי ביותר - התורה:

התהליך העובר במזמור הוא מן האוניברסלי הכללי אל הלאומי והאינטימי; מן הפיזי אל הרוחני; מן החיצוני אל הפנימי; מן הקיום הבסיסי אל המשמעות הפנימית.

חלק ב - מזמור קי"ב: ירא ה'.

הנושא העיקרי של המזמור הוא שבח לירא ה', כפי שמוצג בפתיחתו: אֲשֶׁר־יִירָא אֶת ה' בְּמִצּוֹתָיו חָפֵץ מְאֹד.

המזמור מתחלק לשלושה חלקים:

חלק ראשון (ב-ג) - הצלחתו של ירא ה':

(ב) גִּבּוֹר בְּאֶרֶץ יְהוָה זָרְעוּ דוֹר יִשְׂרָאֵל בְּדָרְךְ:

(ג) הוֹן וְעֵשֶׂר בְּבֵיתוֹ וְצִדְקָתוֹ עִמְדַת לְעַד:

חלק שני (ד-ו) - ירא ה' מיטיב עם הבריות:

- (ד) זרח בחשך אור לישירים חנון ורחום וצדיק:
- (ה) טוב איש חונן ומלך וכלכל דבריו במשפט:
- (ו) כי לעולם לא ימוט לזכר עולם יהיה צדיק:

חלק שלישי: (ז-י) - ירא ה' בוטח בה':

- (ז) משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטח בה':
- (ח) סמוך לבו לא יירא עד אשר יראה בצריו:
- (ט) פזר נתן לאביונים צדקתו עמדת לעד קרנו תרום בכבוד:
- (י) רשע יראה וכעס שגיו יחרק ונמס תאות רשעים תאבד:

נשים לב שפס' ט חוזר לנושא של חלק ב - הנתינה והטבה עם הבריות: פזר נתן לאביונים

ירא ה' המתואר במזמור קי"ב הוא אדם מצליח ומבורך: גיבור, עשיר, בעל משפחה טובה: גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבך: הון ועשר בביתו (קי"ב, ב-ג)

צדקתו של אדם זה באה לידי ביטוי בכך שהוא איננו שומר את הטוב לעצמו בלבד, אלא מאיר את הדרך לאנשים אחרים: זרח בחשך אור לישירים (ד), ומעניק לסובבים אותו ביד רחבה: טוב איש חונן ומלך (ה).

החלק השלישי של המזמור עוסק במידת הבטחון, שהיא אחד ממאפייניו הבולטים של הצדיק ירא ה', כפי שמתואר פעמים רבות בספר תהלים: משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטח בה': סמוך לבו לא יירא עד אשר יראה בצריו (ח-ז).

(להרחבה על דמותו של ירא ה' במזמור קי"ב שמעו [בשיעורו של הרב אלחנן סמט](#), ובשיעורו של חנן פורת ז"ל)

חלק ג - הקשר בין המזמורים:

לאחר שעינינו בכל מזמור בנפרד, נפנה את תשומת לבנו לביטויים המקשרים בין שני המזמורים.

במזמור קי"א מתואר ה' בביטויים: וצדקתו עמדת לעד... חנון ורחום ה' (קי"א, ג-ד)

במזמור קי"ב חוזרים אותם ביטויים: וצדקתו עמדת לעד... חנון ורחום וצדיק... צדקתו עמדת לעד (קי"ב, ג; ד; ט). הדמיון בין הביטויים הביא חלק מהמפרשים לפרש שגם בפרק קי"ב ביטויים אלה מתארים את ה'. אולם, באופן פשוט, נראה שביטויים אלה הם חלק מהתיאור של האדם ירא ה', כמו כל הביטויים במזמור קי"ב. ואם כך, פרק קי"ב מתאר את האדם ירא ה' באותם ביטויים בהם הוא תיאר את ה' בפרק הקודם. דבר זה מפתיע מאד.

שאלה למחשבה

מה יכולה להיות המשמעות של השימוש באותם ביטויים עבור ה' ועבור האדם ירא ה'?

תיאור האדם ירא ה' באותם ביטויים בהם מתואר ה', יכולה ללמד מאפיין חשוב מאד בדמותו של ירא ה': הוא לומד ממידותיו של ה', ומנסה לדבוק בהן ככל יכולתו: כשם שה' חנון ורחום כך גם ירא ה' חנון ורחום, ומתוך כך הוא חונן ומלך לאנשים הזקוקים לכך. הרעיון של הידמות לה', והנסיון להדבק במידותיו וללכת בדרכיו מופיע בדברי חז"ל בכמה מקומות ווריאציות:

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף יד עמוד א

ואמר רבי חמא ברבי חנינא: מאי דכתיב: "אחרי ה' אלהיכם תלכו"? וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה? והלא כבר נאמר: כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא! אלא להלך אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא. הוא מלביש ערומים... אף אתה הלבש ערומים; הקדוש ברוך הוא ביקר חולים... אף אתה בקר

חולים; הקדוש ברוך הוא ניחם אבלים... אף אתה נחם אבלים; הקדוש ברוך הוא קבר מתים... אף אתה קבור מתים.

מסכתות קטנות מסכת סופרים פרק ג

אבא שאול אומר: הדמה לו, מה הוא רחום וחנון, אף אתה רחום וחנון.

לאור מדרשים אלה, מעלה רד"ק אפשרות להבין את הפסוקים במזמור קי"ב באופן דומה:

רד"ק לתהלים קי"ב, ד:

"ואפשר... שיהיה פירוש 'חנון ורחום' על האדם הישר שלמד ממדת בוראו.

אם כן, התיאור "חנון ורחום" החוזר גם כלפי ה' וגם כלפי ירא ה' מחבר ביניהם ומלמד שירא ה' הוא אדם הדבק במידותיו של ה'. אדם זה, זוכה במזמור לכינוי "צדיק", והמזמור מתאר את צדקתו שלוש פעמים: פעם אחת בביטוי: לַיָּכָר עוֹלָם יְהִיָּה צְדִיק (קי"ב, ו), ופעמיים בביטוי צְדִיקְתּוֹ עֲמֶדֶת לְעַד (קי"ב, ד; ט). פסוקים ד ו-ט משווים את צדקת הצדיק לצדקת ה', שגם עליו נאמר וְצְדִיקְתּוֹ עֲמֶדֶת לְעַד (קי"א, ג), ובכך מדגישים את הקביעות והנצחיות בצדקתו של ירא ה'. כשם שצדקת ה' היא קבועה ונצחית, כך גם האדם ירא ה' מחזיק במעשי הצדק באופן קבוע, ואיננו סוטה מדרך הישר: הוֹן וְעֵשֶׂר בְּבֵיתוֹ וְצְדִיקְתּוֹ עֲמֶדֶת לְעַד (קי"ב, ד), כפי שמפרש אבן עזרא:

אבן עזרא לתהלים קי"ב, ג:

וההון שיש לו לא עשהו בחמס וגזל רק בצדק על כן "וצדקתו עומדת לעד".

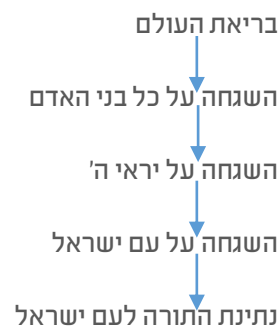
מעשיו הטובים של אדם כזה, הפועל ביושר ובחסד באופן קבוע, יעמדו לזכותו תמיד (לעד) כפי שהפסוקים מדגישים פעמיים: כִּי לְעוֹלָם לֹא יִמוּט לַיָּכָר עוֹלָם יְהִיָּה צְדִיק (ו); פָּזַר נֶתַן לְאֲבִינָיִם צְדִיקְתּוֹ עֲמֶדֶת לְעַד קָרְנוֹ תְּרוּם בְּכָבוֹד (ט). באופן פשוט, האדם הממשיך במעשיו הטובים באופן קבוע הוא אדם יציב, ומתוך יציבות זו מובטח לו שלא יתמוטט (מבחינה מוסרית ופיזית), ושיזכה לכבוד. רד"ק מוסיף עוד שתי נקודות ליציבות זו:

רד"ק לתהלים קי"ב, ט:

"צדקתו עומדת לעד", עומדת לו ולבניו אחריו, כמו שכתוב (שמות ל"ד, ז): נוצר חסד לאלפים. או פירושו לעד, שתעמוד לו צדקתו לעולם הבא.

לפי דברי רד"ק היציבות המובטחת לצדיק היא לא רק בחייו, אלא גם בהמשך - בחיי בניו ואף בעולם הבא. הביטויים המשווים בין מעשי ירא ה' במזמור קי"ב לבין תיאור גדולת ה' במזמור קי"א רומזים שהמזמורים קשורים ביניהם, ואין זה מקרי ששני המזמורים סמוכים זה לזה וכתובים בסגנון דומה (כפי שראינו בתחילת השיעור). הקריאה של שני המזמורים בסמיכות זה לזה נותנת להם משמעות נוספת. כפי שראינו בתחילת השיעור, גדולת ה' המתבטאת בבריאת העולם הולכת ומתמקדת:

מתוך המהלך הזה של התמקדות מן הטוב הכללי אל ההשגחה הפרטית על עם ישראל, ומבריאת העולם הפיזי אל בריאת התורה והעולם הרוחני, עולה המסקנה והתובנה איתה מסתיים מזמור קי"א: **רְאֵי אֵת חֲכָמָה יִרְאֵת ה' שְׂכָל טוֹב לְכָל עֲשִׂיָּהֶם תִּהְלְתוּ עֲמֻדַת לְעֵד (י)** - יראת ה' והליכה בדרכיו היא הדבר הטוב והחכם ביותר שניתן לעשות בעולם הזה.

מכאן אנו ממשיכים למזמור קי"ב המתאר את שבחו של האדם שמבצע את המסקנה הזאת: **יְרֵא אֶת ה' בְּמַצֹּתָיו חֲפִיץ מְאֹד (א)**. המזמור מבהיר שאדם זה הולך בדרך ה', ולומד ממידותיו: כשם שה' מתנהג עם בריותיו בחסד וברחמים, ומשפיע עליהם מטובו ומגדולתו, כך גם ירא ה' הוא אדם החי בכבוד ובגדולה, ומתוך כך משפיע על הבריות ככל יכולתו, בחסד וברחמים.

סיכום:

ירא ה' (המתואר במזמור קי"ב) הוא אדם המכיר בגדולת ה', ובטוב שה' משפיע עליו ועל העולם כולו (כפי שעולה ממזמור קי"א). מתוך כך הוא מגיע ליראת ה' ולרצון לקיים את מצוותיו (סיום מזמור קי"א ופתיחת מזמור קי"ב). ירא ה' יודע את מקומו הנכון לעומת בוראו - הוא יודע שאת כל העושר והטוב שיש לו בעולם הוא קיבל מאת ה', ולכן הוא משתמש בעושר שקיבל בצורה נכונה ומשפיע טוב על אנשים אחרים. מעבר לכך, ירא ה' מתבונן בדרכי ה' בעולם, רואה שה' "חונן ורחום" ומשפיע טובה על בריותיו, והוא לומד מדרכיו של בוראו להיטיב ולהשפיע טובה על אחרים. אדם כזה הוא אדם יציב וצדקתו עומדת לעד - בעולם הזה ובעולם הבא.

להרחבה

[שיעור מאת הרב ד"ר בני לאו על מזמור ק"ט](#)

[מאמר קצר מאת הרב ישעיהו הדרי על המלך בספר תהלים](#)

[שיעור מאת הרב ד"ר שוקי רייס על דמותו של המלך - מלכיצדק](#)